

Az abaúji és zempléni tájak tudományos feltárói

Tanulmánygyűjtemény

Szerkesztette:

Dr. Gál András PhD
gimnáziumi igazgató, c. főiskolai docens

Szerencs-Nyíregyháza, 2015

Szakmai lektor:

Prof. Dr. Süli-Zakar István
tanszékvezető egyetemi tanár

Műszaki szerkesztő:
Tóth Zoltán tanszék informatikus

A címloldalon Abaújszántó képe,
a hátsó borítón az abaújszántói Bacchus-szobor látható

ISBN 978-615-5097-98-0

Kiadó: a szerencsi Bocskai István Katolikus Gimnázium
és a Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete

Felelős kiadó:

Dr. Gál András PhD gimnáziumi igazgató, c. főiskolai docens
Dr. habil Kókai Sándor intézetigazgató egyetemi magántanár

Nyomdai munkák: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.
Felelős vezető: **Tóth Csaba** ügyvezető igazgató

Tartalom

Dr. Michalkó Gábor: Előszó..... 5

Hernád-völgy

Dr. Boros László: A Hernád-völgy geográfus kutatói..... 7

Dr. Takács Péter: Dr. Németh Gábor (1965-1998) tudományos pályája
Tragikus életmű-csonkítás..... 13

Dr. Viga Gyula: Megnyitó beszéd a 80 éves Frisnyák Sándort köszöntő
kiállításon 21

Dr. Gál András: A szülőföld az a hely, ahova mindig visszavágyunk -
Dr. Frisnyák Sándor kutatómunkája a Hernád-völgyben 27

Dr. Gál András: Dr. Farkas József, az abaúji tájak tudós kutatója 31

Ádám Eszter: Szikszó és Abaúj történelmének vonzásában, visszatekintés
Ádám István munkásságára 35

Dr. Kováts Dániel: Bojtor Istvánné Toókos Uzonka..... 43

Dr. Kováts Dániel: Pozbai Dezsőné 45

Dr. Bodnár Mónika: Dr. Szalipszki Péter 49

Bodrogeköz

Dr. Boros László: A Bodrogeköz geológiai, természet- és
társadalomföldrajzának tudományos feltárói..... 51

Dr. Konecsny Károly: A Bodrog szabályozása és a folyó vízjárásának változása
a XIX. századtól napjainkig..... 61

Dr. Viga Gyula: Kántor Mihály..... 77

Fehér József: Nagy Géza néprajzkutató 81

Dr. Viga Gyula: Dr. Borsos Balázs 85

Zempléni-hegység

Dr. Gál András: A montanisztika magyarországi történetének forrásai és
szakirodalma, Dr. Izsó István munkássága..... 91

Dr. Csorba Csaba: Várkutatások és rekonstrukciók a Zempléni-hegységben ...	95
Dr. Frisnyák Sándor: Adalékok a sárospataki földrajztanítás és földrajzírás történetéhez.....	117
Dr. Gál András: Lippóczy Norbert.....	129
Dr. Suba János: Dr. Csendes László térképtörténész munkássága.....	133
Dr. Takács Péter: Dr. Udvari István (Inkább vallomás, mint portré)	143
Dr. Gál András: Bíró László vadászatszervező és vadgazdálkodás-fejlesztő munkássága.....	151
Kozma Katalin: Bakonyi Béla.....	155
Dr. Gál András: Tájérténeti kutatások – A múlt megismerése a jövő érdekében – Dr. Fülek György professzor munkássága	159
Hadobás Sándor: Benke István, a Zempléni-hegység bányászatának kutatója	163
Kovács Sándor Zsolt: Dr. Hajdú Zoltán, a hegyaljai folyamatok kutatója.....	173
Nagy Dezső: Dr. Konkoly-Gyuró Éva egyetemi tanár, tájkutató.....	181
Dr. Tiner Tibor: Dr. Beluszky Pál és a zempléni táj	187
Dr. Lóki József: Martonné Dr.Erdős Katalin.....	193
Baráz Csaba: Dr. Kiss Gábor Zemplén-kutatásainak rövid ismertetése.....	195
Dr. Frisnyák Sándor: Dr. Vitányi Béla munkássága.....	199
Dr. Gööz Lajos: Dr. Kecskeméti Tibor geológus.....	203
Éles Sándorné - Bihari Zoltán: A Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet múltja	209
Zelenák István: Árvay János útja az ipari borkészítéstől a bioborokig	215
Dr. Hála József: A sárospataki „francia malomkő”	227

ELŐSZÓ

Három esztendővel ezelőtt, amikor megjelent „A Zempléni-hegység tudományos feltárói és gazdaságfejlesztői” című gyűjteményes kötet, a szerkesztő, Gál András jelezte, hogy a mű nem teljes, a kutatásokat és a feldolgozó munkát folytatják, és további közleményekkel gazdagítják a tárgykörrel kapcsolatos ismereteinket.

A folytatás elkészült, a könyvben a Zempléni-hegységen kívül a szomszédos kistájak (a Bodrog- és Taktaköz, a Harangod, a Hernád-völgy és a Cserehát) tudományos feltáróival és gazdaságfejlesztőivel is foglalkoznak. A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék, amely a világörökség része és 2012-től „hivatalosan is” *hazánk első történelmi tája*, már több évszázada a tudományművelők és művészek érdeklődési körébe tartozik. Történelmével, néprajzával és földrajzi leírásával igen sok könyv, tudományos és ismeretterjesztő írás foglalkozik.

A Zempléni-hegységgel érintkező kistájak természet- és társadalomtörténetét később, a 20. században kezdték intenzívebben kutatni, részben a település- és területfejlesztési koncepciók kimunkálásával összefüggésben. A Bodrogtörzs, a Hernád-völgy és a Cserehát-dombság természetföldrajzát a debreceni, a társadalom és történelmi földrajzát a nyíregyházi geográfusok dolgozták fel, az eredményeket a szakfolyóiratokban, kismonográfiákban és gyűjteményes kötetekben publikálták. Kiemelkedő jelentőségű Tuba Zoltán (1951–2009) botanikus professzornak a magyarországi Bodrogtörzs tájmonográfiája és Viga Gyula etnográfus professzornak az Alsó- és Felső-Bodrogtörzs tárgyi néprajzáról írt öt könyve és több gyűjteményes kötete. A Hernád-völgy, a Taktaköz és a Cserehát-dombvidék történelmi földrajzáról Dobány Zoltán főiskolai docens írt – több kiadásban is megjelent – könyveket.

Az abaúji és zempléni tájak tudományos vizsgálatával a területen működő múzeumok, egyéb kutatóhelyek és tudományos egyesületek (pl. a Kazinczy Ferenc Társaság) is foglalkoznak. A Zempléni-hegység és környéke földrajzi kutatását – az említett szakmai műhelyek folyamatos teljesítményei mellett – pozitívan befolyásolta a szerencsi Bocskai István Katolikus Gimnázium, a Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a Magyar Földrajzi Társaság Nyírségi Osztálya által szervezett táj- és földrajzi konferenciasorozat (2001–2014), melynek anyagát Frisnyák Sándor professzor és Gál András gimnáziumi igazgató szerkesztésében tíz kötetben tették közzé. A konferenciákon – a szakmai előadásokon kívül – egy-egy tudós pályaképeinek felvázolásával, a régióhoz kötődő tudomány- és oktatástörténeti témákkal is foglalkoztak.

A Gál András szerkesztésében megjelent két gyűjteményes kötet alapján elmondható, hogy a hazai tájak közül a Zempléni-hegység és környéke kutatástörténete a legfeldolgozottabb. S végül egy megjegyzés, a jelen kötet sem

teljes, hiányzik belőle a szerkesztő, Gál András gimnáziumi igazgató, címzetes főiskolai docens eddigi gazdag életművének, intézetfejlesztő, tudományos szervező és tájéltörténeti kutatómunkájának bemutatása. S remélem, hogy e hiányosságot pótolja a pályatársak által írt, illetve szerkesztett tiszteletkötet, amely hamarosan megjelenik Gál András hatvanadik születésnapjára.

Befejezésként kívánom, hogy „a földrajz szerencsi műhelye” – a geográfusok és a rokontudományok művelőinek széles körű összefogásával – sikeresen folytassa a Zempléni-hegység és környéke tudományos kutatásának szervezését és az eredmények publikálását.

Budapest, 2015. május 15.

Dr. Michalkó Gábor
a Magyar Földrajzi Társaság alelnöke

A HERNÁD-VÖLGY GEOGRÁFUS KUTATÓI

Dr. Boros László

A Hernád a Zempléni (Eperjes-Tokaji-hegylánc) nyugati peremén végighaladó (kanyargó) 282 km hosszú folyó a szlovákiai (felvidéki) Király-hegy (1943 m) oldalában ered. 5435 km² vízgyűjtő területének 82%-a Szlovákia, 18%-a Magyarország területére esik. Felvidéki szakaszán felveszi a nagy esésű Gölnic (87 km), a Tarca (129 km) és az Osva kisvízfolyásokat. Felsőkéked közelében lépi át a magyar határt és 93 km-es út megtétele után Muhi közelében ömlik a Sajóba. Magyarországi szakaszán bal oldalról felveszi a Balázs-árkot, a Lapis-, a Hasdát-, a Gönci-, a Vilmány- és a Ruzka patakokat. Jobb oldali mellékvizei a Migléc-patakkal bővülő Szártos és a Cserehátról érkező Béhus-, Vasonca-, és Vadász-patak, amelyek a Bársonyos-csatorna közvetítésével jutnak a Hernádba. Az anyamederből két mellékág, a Hernádszurdoknál kiágazó 68 km hosszú Kishernád-Bársonyos-malomsatorna, valamint a Böcstől induló és a Kesznyéten melletti erőműhöz vezető üzemvízcsatorna ágazik ki.

A Hernád vízhozama Hidasnémetinél kisvízkor 1,4 m³/s, középvíznel 28,5 m³/s, árvízkor 650 m³/s. A folyó esése az országhatárnál 100 cm/km, a torkolatnál 40 cm/km. A nagy esésű, sok hordalékot szállító, kanyargós folyó 5-10 km széles teraszos völgyben folyik (BOROS LÁSZLÓ – KONECSNY KÁROLY 2012).

A Hernád-völgy a Zempléni-hegység térségébe tartozó, a hegységet nyugaton övező természetföldrajzi tájegység. Mintegy 60 km hosszú, 200 km² területű magyarországi szakasza önálló kistáj. A Hernád-völgy komplex tektonikus-eróziós eredetű. A folyó 4-6 km széles völgytalpán kanyarogva feltöltő jelleggel napjainkban is alakítja környezetét. Futásvonalának gyakori változását nagyszámú elhagyott medre bizonyítja.

A kanyargó (meanderező) folyó gyakran alámossa jellegzetes magaspartjait, emiatt gyakoriak a lejtős tömegmozgások, elsősorban a csuszamlások. Különösen a Gibárt-Gesztely közötti magaspart alámosott szakaszán gyakoriak a csuszamlások (súvadások).

A határon túl Igló és Kassa, az országhatártól a torkolatig a völgyet közel ötven település határa érinti, közülük a legjelentősebb Gönc és Szikszó (DOBÁNY ZOLTÁN – NYIRI TIBOR 2012).

Természetföldrajzi kutatások 1950-től napjainkig

FRISNYÁK Sándor (2012) írja, hogy „A 20. század közepéig a Zempléni-hegység a hazai földrajztudomány egyik leginkább elhanyagolt területe volt”.